

**МИКОЛА ГОЛОВАТИЙ
ЄВГЕН РОМАНЕНКО**

**ПОЛІТИКА:
РЕАЛЬНІСТЬ І ГРА**

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

МИКОЛА ГОЛОВАТИЙ
ЄВГЕН РОМАНЕНКО

ПОЛІТИКА: РЕАЛЬНІСТЬ І ГРА

Монографія

Київ
2021

УДК 32(477)
Г61

Рецензенти: *А. М. Балашов*, д-р наук з держ. управління, проф.
І. П. Бідзюра, д-р політ. наук, проф.
І. М. Варзар, д-р політ. наук, проф.

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 8 від 07.10.20)

Головатий Микола, Романенко Євген.
Г61 Політика: реальність і гра: монографія / М. Ф. Головатий, Є. О. Романенко. Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2021. 276 с. Бібліогр. : с. 263–275.

ISBN 978-617-02-0354-0

У монографії досліджено специфіку політики як реального, об'єктивного суспільного феномену, особливості її функціонування у добу Постмодерну, а також ті її аспекти, що фактично роблять політику специфічною грою за правилами і без правил.

Для науковців, викладачів, студентів вищих закладів освіти, політиків і громадських діячів, держслужбовців — усіх, хто цікавиться суспільно-політичною діяльністю, бере в ній участь.

УДК 32(477)

© М. Ф. Головатий, Є. О. Романенко,
2021

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом, 2021

ISBN 978-617-02-0354-0

ЗМІСТ

Передмова	4
Парадигмальні особливості трансформації політики як реального феномену у добу постмодерну	14
Основні соціальні цінності та зміст демократії, як найважливішої засади формування цивілізованої держави і суспільства	32
Специфіка формування громадської думки в процесі демократизації суспільних відносин як важливіше призначення політики	94
Політика як гра: в чому і чому виявляється відхід від реального політичного процесу	108
Політична участь, діяльність і поведінка: особливості та типологія	121
Національно-романтична ейфорія українства в полоні реального буття і формування національної свідомості	169
Проблеми національної консолідації українського суспільства в умовах сучасних глобалізаційних процесів	193
Розколота свідомість – потужне гальмо демократичного розвитку і прогресу українського соціуму.....	203
Політичне маніпулювання як дієвий засіб психолого-соціальної обробки свідомості людини	218
Ідейні засади розбудови Української України: стан та проблеми	240
Сучасний консерватизм як важливіший засіб консолідації українського суспільства	250
Список використаної літератури.....	263

ПЕРЕДМОВА

Пропонована читачеві праця — це погляд на політику як на реальність, і як на гру. Вочевидь, що багато хто в повсякденному житті ніколи не намагається роз'єднувати ці феномени, діє в політиці скоріше інтуїтивно, відповідно до психологічного стану, психологічного поштовху і вдається до осмисленого аналізу “що є що?” лише після того, як політична дія, вчинок, подія вже мали місце, а їх наслідки приносять позитив, негатив, а то і певне розчарування — не так сталося, як гадалося. Про те, що ми самі, або хтось з нами значною мірою загравав, грався, вирішуючи достатньо складні суспільно-політичні проблеми, ми часто і гадки не маємо. Але ж воно саме так і було.

Відтак, є потреба пояснити, чим обумовлена поява такої книги, написаної, до речі, в дні примусового сидіння вдома, на карантині, з приводу відомого коронавірусу у квітні 2020 р.

По-перше, пов'язано з тим, що політика сьогодні, як складний, багатоаспектний процес впливу на життя людей, функціонує у принципово відмінних від попередніх суспільствах, де її роль і призначення також кардинально змінилися.

Що треба брати до уваги у спробі усвідомити, коли політика є реальністю, а коли специфічним заграванням, а то і грою з людьми, спробою видати їм дійсне у зовсім іншому вигляді, або й просто ввести в оману, ошукати. Вважаємо, що найперше феномен “політика” слід розглядати в контексті конкретно суспільного розвитку, того, яким є світ, країни, суспільства, людство, загалом, з усіх точок зору, завершуючи особливостями психологічного стану людей. Ще наприкінці ХХ ст. Е. Гіденс стан сучасності визначив як “радикальний модерн”. Це, на його думку, так званий “вислизаючий світ”, який характеризується поглибленням хаосу, випадковостей, альтернативності розвитку [28]. Такий світ називають постмодерністським, а основними його характеристиками є відкритість, фрагментарність, плюралізм, руйнування зцентрованої струк-

тури, еклектичність, іронія, пародія, саморефлексійність, кітч, гра [39, с. 33].

По-друге, беремо до уваги саме те, що суттєво змінилася за останнє століття людина, її духовний світ, система норм і цінностей, комунікативні засоби і процеси спілкування. Як тут не згадати думку видатного американського соціолога, росіянина за походженням, П. Сорокіна, який зазначав, що радикальна зміна життя людей пов'язана не зі зміною “ізмів” (комунізм, соціалізм, лібералізм та ін.), а зі зміною культури, системи цінностей, ідеалів, тобто вектора духовного розвитку людей.

Загалом існують, як відомо, два основних типи культури — традиційний та інноваційний. Саме останній і є найбільш притаманний добі постмодернізму, хоча він повинен розглядатися подвійно. “З одного боку, — пише український культуролог Н. Пальм, — відбувається послаблення нормативності, розмивання шкали життєвих цінностей, падіння моралі, а з другого — колективістське начало поступається місцем індивідуалізму, свобода особистості стає важливішою цінністю” [97, с. 122]. При цьому, головним є те, що політика обумовлює життя людей, творить ідеї і сама ж за рахунок таких ідей реально змінюється. Вочевидь, що цей процес нині є надто інтенсивним і його не можна не враховувати.

По-третє. В епоху постмодерну принципово іншого характеру набувають політичні ідеї, в цілому політичні ідеології, а тому, пише українська дослідниця О. Постол, слід глибше аналізувати суть посткласичних ідеологічних трансформацій. “У пошуку нового розуміння політичної ролі ідеології, її функціонування і впливу на сучасний суспільно-політичний розвиток, — пише вона, — важливі глибинне пізнання визначальних напрямів переходу від класичних до посткласичних ідеологічних орієнтацій, аналіз і переосмислення дискурсу, що стосується ідеології як політичного феномену” [116, с. 4]. Не вдаючись у деталізацію трансформаційних процесів, притаманних нині політиці, (про це йтиме далі), нагадаємо лише слушну думку Г. Тейлора, що багато течій сучасної політики спрямовані на потребу і навіть на вимогу поваги до спільноти й осо-

бистості [136]. Разом з тим, багато фахівців стверджують, що завершення ХХ ст. характеризується тріумфом західного ліберально-демократичного доктринального світогляду. Так відомий американський (японського походження) політолог Ф. Фукуяма пише: “Це століття повертається тепер до безперечної перемоги економічного і політичного лібералізму, у лібералізму не залишилося жодних життєздатних альтернатив” [142, с. 134]. Проте, водночас не можна не згадати і те, що лібералізм, особливо у його європейському варіанті, сьогодні все більше піддається, якщо не критиці, то сумнівам, особливо стосовно співвідношення, в ході практичної реалізації ідеологій лібералізму, між матеріальним і духовним. Помітної критики набуває акцент на матеріальних засадах людського і суспільного розвитку, які, мовляв, духовні аспекти людського буття помітніше відсовують на другий план. Ці процеси яскраво прослідковуються в існуванні сучасних європейських країн. І це — окремий, досить широкий аспект проблем людського розвитку.

Зрозуміло, що концептуально існує немало проблем теоретичного і практичного осмислення суті й особливостей функціонування політики. Так, політика, як суспільний феномен мало досліджена і пояснена у загальносвітовому, геополітичному плані. Це стосується формування однополюсного (Греція, Рим, Англія, Франція та ін.) і багатопольного світу. Так, наявність і посилення ролі єдиного економічного простору фактично унеможливорює появу однополюсного світу. Такий світ, до речі, раніше існував як наявність величезних, світового масштабу, імперій, але ж до кінця ХХ ст. фактично усі (навіть залишки) імперій зникли.

Зрозуміло, що існують прогнози світового домінування США, Китаю, Японії, Індії та ін., однак достатньо ґрунтовних доказів щодо можливості такого суспільно-політичного розвитку майже немає. Навпаки, розпад СРСР, Югославії, відцентрові політичні процеси, що мають місце в ряді країн світу, дають підстави стверджувати, що процеси диференціації держав є політичнішими і потужнішими, ніж їх об’єднання.

Безумовно, роль і значення політики у житті людей в ХХІ ст. суттєво зростатимуть, а отже, політика має розлягатися крізь призму прояву її конкретних елементів: а) влада (суть, форми, види, процеси функціонування і т. ін.); б) політичні відносини (відносини між усіма різноманітними аспектами політики); в) політична організація (політична система) — сукупність організацій, установ, інститутів тощо, покликаних “регулювати відносини між класами, групами, індивідами і т. ін. для підтримки життєдіяльності соціуму” [30, с. 94]; г) політичні інтереси та ідеї (вони знаходяться в центрі всякої політики, політичних дій і процесів) і т. ін.

Вкажемо ще на одну принципового характеру особливість політики як складного і далеко не однозначного суспільного феномену. Нині, коли надто багато думок і точок зору існує щодо демократії, демократизації суспільних відносин, гостро постає питання доцільності політичних форм правління загалом. Так, російський політолог І. Гобозов пише, що доцільною є “та форма правління (демократична чи диктаторська), яка в даних конкретних умовах сприяє ефективному розвитку економіки, стабілізації суспільства, створює необхідні передумови для прояву фізичних і духовних потенцій людини, гарантує їй самі важливі права — право на працю, на освіту, на житло, на безпохитну охорону здоров’я, і т. ін.” [Там само, с. 109]. Така думка, на наш погляд, є раціональною і досить обґрунтованою. Тобто, не слід поспіхом, однозначно оцінювати авторитаризм та і тоталітаризм, як форми організації суспільного буття.

По-четверте. Гра як пізнання світу, як дієвий механізм взаємин між людьми відома давно. Вона супроводжувала, супроводжує і буде робити це надалі, оскільки є першою школою пізнання світу, життя, засобом соціальної адаптації, вдосконалення й реалізації людини, її потенціалу. Інша справа, що в умовах постмодерну має місце надто велика підміна реальної взаємодії між людьми, в тому числі і у сфері політики, різноманітними симуляціями, ігровими елементами, а то і просто грою. Не є виключенням у цьому плані і політика, оскільки в

ній, навколо неї найяскравіше виявляється людська активність, визначаються, співставляються і виборюються людські цінності та інтереси.

При цьому беремо до уваги те, що “політична гра” і “гра в політиці” — феномени різні [78, с. 283–240]. У першому випадку йдеться про те, що теорії, моделі ігрової поведінки значною мірою переносяться на політичні процеси, взаємини, спроби спілкування між суб’єктами політики, політичного процесу, а у другому — мають на увазі різноманітні прийоми, процедури, технології, що не є об’єктивно-закономірними у політичному менеджменті. “Гра в сучасній політиці, — пише український політолог В. Горбатенко, — більше ніж методи дослідження політичних процесів. В ігровій формі відбувається створення нових правил і відносин, які перетворюються на технології і перестають бути сферою гри” [39, с. 31]. Тобто, гра в політиці є нестандартним, а часто і асоціальним, навіть аморальним дійством. За таких обставин політика є великою загрозою для людини.

У грі взагалі, окрім встановлених, відпрацьованих правил є і недозволені, заборонені правила. “Гра, — пише Д. Затонський, — є можливість якщо не досягнути неосягнене, то хоча б його до себе “наблизити”, а, значить, у певному сенсі, з одного боку, “застати несподівано”, а з іншого — “приручити”, ввести в систему координат, всередині якої з ним мислимо було б якось співіснувати” [50, с. 116].

Маємо усвідомлювати, що можна лише певною мірою ставитися до життя як до гри, однак є елементарні межі здорового глузду, соціальні та інші процеси, що існують як об’єктивна реальність, з якою просто не можна не рахуватися. Тобто, стосовно політики, політичної діяльності гостро постає питання про те, як, за рахунок чого убезпечити життя людей від гри у політику, навчити їх розпізнавати елементи гри й ігрові дії, технології та відповідно реагувати на них своєю поведінкою. Це стосується багатьох форм політичної діяльності — політичного інформування, маніпулювання, міфологізації тощо. Чистий ідеалізм сподіватися, що від морально нажитих форм по-

літичного впливу на людину раптово відмовляються політичні гравці. Реально у суспільно-політичному житті це фактично неможливо. Навпаки, з потужним розвитком суспільств, завдяки науці, техніці такі форми впливу на особистість все більше вдосконалюються, набувають величезного поширення. Великі масові і неоднозначні політичні події початку ХХІ ст. це яскраво підтвердили.

Попри небажання певної кількості людей цікавитися політикою, брати участь у політичних діях, акціях, процесах, і особливо професійно зайнятися політикою, “відійти” від політики не вдається майже нікому, оскільки вона як ніяка інша суспільна сфера величезною мірою стосується загальнолюдських, загальносуспільних інтересів, потреб і цінностей, загального блага, а індивідуального — і поготів. І справедливо кажуть: якщо тебе не цікавить політика, це не означає, що політика не цікавиться тобою, не стосується тебе. Врешті, людина як частина суспільства постійно знаходиться в координатах дії політики, політичних процесів, які навіть і не надто опосередковано, але впливають на її життя. “Людина політична, — пише відомий український фахівець з міжнародних відносин С. Кононенко, — занадто залежна від суспільства, можливо, навіть більше, ніж від природи, адже умовою виживання в принципі є належність до суспільства. Крім того, людина є безпосереднім учасником і творцем суспільних процесів (на відміну від процесів природних)” [63, с. 5].

Тут варто зробити акцент і на наступному принциповому положенні, що стосується аналізу, насамперед, ігрових елементів у політиці. Політичне пізнання як процес вдається можливим осмислити завдяки політичній гносеології, предмет якої є реальна практика нульового й донаукового пізнання політичного світу. Крім того, оскільки політичні явища і процеси потребують відповідного наукового пізнання, варто виокремити таке пізнання, як дворівневе: емпіричне і теоретичне. Зрозуміло, що друге — більш складне, систематизоване, концептуальне і достовірне, бо емпіричне — це достатньо спрощене, споглядальне, без глибокої аналітики.

У теоретико-методологічному плані нині все гостріше постає потреба розмежування політичної реальності та її міфологічної інтерпретації. Щоб міфи, міфологізація дійсності стала максимально реальною, політичні ідеї, теорії, міфи мають бути максимально раціоналізовані, а якщо ні, то прогресивного поступу окремих суспільств очікувати не доведеться.

Те, що історія тлумачення дослідження політики сягає понад дві з половиною тисячі років, зовсім не засвідчує, що склалося якесь достатньо визнане її пояснення, не кажучи вже про систему понять, категорій, пов'язаних з цим складним суспільним феноменом. Можна, хіба що, погодитися з думкою, що політика — це загальноісторичний процес врегулювання людського життя (філософськи широке, об'ємне, багатоаспектне призначення політики) і відповідна система, що скеровує життя соціумів, людства загалом на конкретно-історичному етапі людського буття (політика як дія, як механізм, як система регулювання людських відносин). Ю. Шайгородський точно підмітив ту специфічну особливість, що в сучасних умовах “політика перетворюється в систему науково обґрунтованих поглядів, теорій та технологій управління політичною сферою суспільства” [148, с. 8]. Це значить, що теоретична парадигма політики нині виглядає не лише такою, що певним чином випереджає суспільну практику, але й потребує більш предметного і глибокого наукового осмислення.

Викладені концептуальні положення, що є основними, і зумовили потребу появи цієї праці. Можливо, не все в ній однозначно, але означена проблематика, безумовно, заслуговує уваги, оскільки фундаментальних робіт з такої тематики фактично бракує.

Тепер щодо аналізу феномену “політика”. Політика, різноманітні аспекти, пов'язані з цим феноменом, настільки широко і багатогранно аналізуються вченими в усіх країнах світу, що робити якийсь аналіз та класифікувати спеціальну літературу з приводу “політика, як реальність” просто немає потреби. Обмежимося лише посиланням на ті джерела і публікації, що цитуються та вказані у списку літератури. Інша справа, вказати